

A teozófia és a tudomány szelleme

P. Krishna

Fordította: Miskolczi Gábor

P. Krishna professzor sok éve a Teozófiai Társulat tagja, az indiai Krishnamurti Alapítvány által fenntartott, Varanasiban működő Rajghat Tanulmányi Központ titkára. Az alábbi írása a The Theosophist 2010. januári számában jelent meg.

A modern tudomány – amely Galilei idejétől számítva mindössze 350 éves múlttal rendelkezik – meglehetősen fiatalnak tekinthető, ám mégis rendkívül gyors fejlődésen ment át, és teljesen átformálta életünk külsőségeit. Azt mondják, hogy a tudományos ismeretek és azok technológiába átültetett gyakorlati felhasználásának köszönhetően életkörülményeink többet változtak az elmúlt száz év alatt, mint az azt megelőző évezredek során. Vagyis a tudománynak a társadalomra gyakorolt hatása nagyon is jól látható, hiszen a mezőgazdaság, a gyógyászat és egészségmegőrzés, a távközlés, szállítás, számítógépes technológiák terén elért eredményei mindennapjaink részévé váltak.

Ám mindeme haladás és a tudásból sarjadó ipari-technológiai fejlődés, kényelem és hatalom ellenére nincs olyan szeglete a világnak, ahol az emberek boldognak éreznék magukat, képesek lennének megbékélni önmagukkal és mellőzni az erőszakot. Valamikor azt reméltük, hogy a tudomány fejlődése majd elhozza a béke és jólét korát, de ezt a várakozást az idő nem igazolta. Sőt épp ellenkezőleg, mert ha 10 éves időszakonként megvizsgáljuk a világban az erőszak mértékét, pl. 1900-1910 vagy 1910-1920 között, stb., minden évtizedben és minden országra vonatkozóan, azt látjuk, hogy a görbe emelkedő tendenciát mutat. Egyfelől tehát a fokozódó jólétet – az ún. globalizációt – látjuk, másfelől meg erőszakot, bánatot, fokozódó feszültséget és egyre újabb betegségeket.

Krishnamurti felvetette a kérdést: pszichológiai szempontból fejlődünk-e egyáltalán bármit is az elmúlt kettő, de akár ötezer év során? Legbelül, tudatosságunk mélyén előbbre jutottunk-e valamiképpen is bölcsesség tekintetében, vagy az igazság megismerésére törekvést illetően? A tudomány óriási hatalmat ad, hiszen a tudás mindig ezzel jár és ez hasznos dolog, mert növeli képességeinket. De amikor ez nem társul bölcsességgel és szeretettel, együttérzéssel és testvériséggel, amely utóbbiak a bölcsesség szülöttei, akkor ezt a hatalmat pusztításra használhatjuk. A jelenleg folyó tudományos kutatások hatvanöt százalékát közvetlenül vagy közvetve fegyverkezési célok érdekében végzik, és ezeket minden országban a védelmi költségvetésből fizetik. Az elmúlt évszázadban 208 millió ember veszett oda háborúkban, és ez a szám bármely korábbi évszázaddal összehasonlítva példátlanul magas.

Nos hát, megérdemli az emberiség a tudást, amelyet a tudomány megteremtett? A gyerekeket nem engedjük a tűzzel játszani, hiszen lángra lobbanthatják a házat is, vagy megégethetik magukat. És bölcsesség híján vajon nem ugyanebben az állapotban van ma az emberiség? Késztetéseinkben gyűlölet munkál. Súlyosan megosztottak vagyunk vallási, nemzeti, nyelvi, társadalmi és egyéb törésvonalak mentén. Felelős magatartás-e vajon a tudósoktól, ha ismereteket halmoznak fel és tesznek közzé, egyre több és még több hatalmat kiszolgáltattva, miközben a szükséges bölcsesség ezek helyes felhasználáshoz hiányzik? A felelősség teozófiai szemszögből nézve mindig egyetemes. Ez azt jelenti, nem lehet azt mondani, hogy „az én dolgom csak a tudományos felfedezések ügye”. Egy tudós felelősséggel tartozik a társadalom, az emberi faj, sőt a Föld egészségéért is. Valóban, a tudomány korszakát éljük, de ugyan mi lenne olyan nagyszerű a tudomány korszakában? Arra használtuk-e a tudomány felfedezéseit, hogy védelmezőbb, kedvesebb, gyengédebb világot alkossunk, ahol nagyobb jólét és béke uralkodik?

Evezredek óta háborúskodunk egymással, de most már atomfegyvereink vannak. Joy Mills egy beszédében azt mondta: „Fontos tudni, hogy mi lesz a következő lépésünk, de mielőtt ezt meglépjük, gondoskodnunk kell róla, hogy messzire lássunk előre, hogy az a következő lépés jó irányba vigyen”²². Vajon a következő lépést jelentő újabb tudás a jó irányba visz? A génmanipuláció újabb hatalmas eszköz lehet a kezünkben, de ezt mi az emberiség, és általában a Föld javára fordítjuk

majd? Nem tudhatjuk biztosan. Ha pedig nem tudhatjuk, akkor felelősségteljesen járunk el? És mégis, a világon minden nemzet óriási összegeket fordít tudományos kutatásokra, mintha az önmagában elsődleges lenne számunkra. Pedig vajon az emberiség problémái abból erednek, hogy nem elég gyorsak a repülőgépeink vagy számítógépeink? Hát persze, hogy nem. A problémák oka az élet meg nem értésében és jelenlegi, pszichológiailag primitív állapotunkban keresendő.

Feljegyzések tanúsága szerint Einstein azt mondta, hogy ha tudta volna, hogy a Természet egyik nagy igazságát felfedő egyenletét – $E = mc^2$, értsd: a tömeg csak az energia egyik formája – az atombomba kifejlesztésére, majd Japánban embertömegek elpusztítására használják fel, soha nem kezdett volna bele abba a kutatásba, vagy hozta volna nyilvánosságra eredményeit. Ez olyasvalami, ami megtörtént az elmúlt évszázadban. Akkor hát mire való a tudomány?

Természetesen különbséget kell tennünk a tudomány és a technológia között. A tudomány a Természet igazságainak megismerését célzó lankadatlan törekvés. Célja nem az, hogy a gyakorlatban használható módszereket adjon, hanem hogy megértse, miként működik a Természet, és megismerje a körülöttünk működő lenyűgöző rendet és értelmet. Ha a Természet kaotikus lenne, és egy kő néha lefelé esne, máskor meg felfelé szállna, akkor nem létezhetne tudomány. A tudós nem hozza létre a rendszert, ő csak tanulmányozza azt. Mi egy nagyon is értelmes univerzumban élünk. Megszámlálhatatlan dolog történik egyidejűleg a testünkben anélkül, hogy bármilyen szándékos cselekedetünk irányulna ezekre, de tudatunkban még nem fedeztük fel a rendet, melynek alapjai: erény, lelki nyugalom, szeretet, boldogság, együttérzés, konfliktusoktól mentesség és az erőszak mellőzése. Szókratész azt írta, hogy csak egyetlen erény létezik: a rend a tudatunkban, habár ezt a változó körülményekhez illeszkedve különböző nevekkal jelöljük. És az Igazság és Bölcsesség keresésének – ami a teozófia lényege – célja nem más, mint a rend (és így az erény) megelégedése a tudatban.

Az emberiség elérte célját a tudományos kutatásokkal, mert a rend már ott volt. Newton csak felfedezte a gravitációt, amely már évmilliókkal korábban létezett, és még évmilliókon át létezni is fog. A Természet törvényei függetlenek a tudósoktól. Ha egy tudóst megkérdeznénk, miért van rend a természetben, nem tudna válaszolni. Csak azt mondhatná: „Én tanulmányozója vagyok a Természetnek. Megfigyeltem azt és felfedeztem, hogy rend uralkodik benne, és tanulmányozom a törvényszerűségeket, amelyek ezt a rendet fenntartják.” A technológiát kifejlesztők felhasználják a tudást, amit a tudósok felfedeznek, hogy ágyúkat vagy autókat készítsenek, vagy elektromos áramot fejlesszenek. A technológia a tudomány mellékterméke, de maga a tudomány célja a Természet igazságainak kutatása.

Az elektromágneses jelenségeket felfedező Faraday előtt úgy tudták, hogy az elektromos és mágneses jelenségek két teljesen különböző területhez tartoznak. Ő azonban felfedezte, hogy ha egy mágnezt fémhuzal közelében mozgatunk, a huzalban áram keletkezik, amit a galvanométer mutatójának kilengése bizonyít. Nagyon izgalomba is hozta ez az új felfedezés. Miután ezt egy nagy teremnyi hallgatóságnak be is mutatta, valaki azt kérdezte tőle: „Ez mind nagyon szép, de mire jó ez az újabb felfedezés?” Faraday így válaszolt: „Egy egy újszülött gyermek. Vagyis hát mire jó egy újszülött gyermek?” Ma már tudjuk, ez a felfedezés tette lehetővé a mikrofont, a villanyvilágítást és a ventilátort, autókat, repülőgépeket, és még ki tudná mindet felsorolni. De Faraday nem ezek miatt fedezte fel az elektromágnességet, mert ő csak a Természetet tanulmányozta.

Az emberek felhasználják a tudomány által megszerzett ismereteket és eldöntik, mire alkalmazzák azt. Ha bölcsek vagyunk, nem használjuk fel pusztító célok érdekében. És ha nem bölcsek, hanem erőszakosak és önzők vagyunk, akkor a tudást pusztításra használjuk. A történelem azt mutatja, hogy építés helyett az ember elsősorban pusztításra használta és ma is arra használja azt, ezzel pedig életünket és egész bolygónkat olyan veszélybe sodorja, amilyenbe még soha. A tudósok arra figyelmeztetnek, hogy ha valaha sor kerülne rá, a harmadik világháború az utolsó lenne. Van-e hát valami, amit mi, bölcsességben és az élet, valamint önmagunk mélyebb megértésében érdekelt teozófusok tanulhatnánk a tudománytól? A tudomány és a tudományos ismeretek nem foglaloznak az értékrenddel, mint olyannal, vagyis azzal, hogy mi helyes és mi nem az. Nem mondják azt, hogy kedvesnek, megértőnek kell lennünk. A tudományos ismeretekről azt tartják, hogy azok értéksem-

legesek. De az embernek meg kell értenie a tudomány szellemét, hiszen a szellem mindig fontosabb, mint a bármely tevékenység során alkalmazott módszer, ismeretek vagy eljárásrend.

Társadalmunk nagyra tartja a tudományos ismereteket és azok technológia formájában történő felhasználását, de nem becsüli kellően a tudományos szellemet, márpedig e nélkül megtévesztő az, ha társadalmunkat tudományosnak nevezzük. Valójában tudománytalan társadalom a miénk. A tudomány azt mondja, hogy az egész Föld egyetlen nagy egység, és hogy mindannyian ennek a bolygónak a polgárai vagyunk, ugyanakkor mi vagyunk azok, akik azt mondjuk: „ez az én kultúráim, ez az én országom, és én csakis ezért fogok dolgozni”. A magunk nemzetének érdekében hadseregeket tartunk fent azért, hogy más nemzeteket kizsákmányoljunk. Ez nem tudományos hozzáállás. A háború nem a tudományos szellem bizonyítéka.

És ez sok másra is igaz az életünkben. Ott van a vallások szelleme, amely mindig a bölcsesség, és ott van külső megjelenési formájuk, a vallások struktúrája: szertartások, az ima módszerei, a hitrendszerek, és így tovább. Szellem nélkül a szertartások kiüresednek, értéktelenné válnak. Vagy ott van a művészetek szelleme, vagyis fogékonyság a szépségre szoborban, festményben, stb., és ott van az alkalmazott módszer. A módszert mindenki megtanulhatja, de szellem híján nem lehet valakiből művész. Az oktatásnak is megvan a maga szelleme, eszményképe, másrészt ott van a módszer, amely attól függ, vajon az oktatásnak pusztán az a célja, hogy a kenyérkeresethez szükséges tudást átadja, vagy esetleg az, hogy az egyénben rejlő összes lehetőséget felszínre hozza. Ha nincsen eszménykép, akkor a módszer, a megközelítés, a megtett lépések rossz irányba visznek, a tevékenységek mechanikussá, lélektelenné válnak.

Nos, hát akkor mi is a tudomány szelleme? Mit tanulhatunk a tudománytól, ami értékes? Ennek megértéséhez hadd vegyek egy példát a számomra ismert területről (ami eléggé alapvető dolog valamilyen más tudomány számára is), a fizikából. Ebben az első lépés a megfigyelés, mert a Természetben bármilyen jelenség megértéséhez az első lépés a megfigyelés, a tisztességes dokumentálás, mérés, adatrögzítés. És ha már sok adatot összegyűjtöttünk a vizsgált jelenségről, elkezdünk összefüggéseket keresni közöttük. A tapasztalati úton gyűjtött adatokból két változó jellemző közötti összefüggésre következtetünk, amiből a fizikus megpróbálja megragadni az e mögött meghúzódó, az összefüggést okozó valóságot. Ez az, amit a fizikus *modell*-nek nevez – és ez az ő felismerő képességének, zsenialitásának megnyilvánulása, hiszen olyasmiről kell fogalmat alkotnia, ami ismeretlen.

Ha a tudósok bármikor elméletről, vagy a valóságról beszélnek, a mélyben megbúvó valóság modelljére gondolnak. Senki sem látott még elektronokat, amint egy atom magja körül keringenek. Ez csak egy feltevés, modellje a rejtett valóságnak. A már korábbi munkákból megismert törvényekre építve erre a modellre alkalmazzák aztán a logikus gondolkodás szabályait, beleértve a logika ama különleges, az emberi elme által kialakított formáját, amit matematikának nevezünk. Majd következtetéseikből megformálnak egy *elmélet*-et, amellyel megkísérlik megmagyarázni valamilyen megfigyelt tény, és egyben előre jelezni olyan tényeket is, amiket addig még nem észleltek. És ez után a tudós visszatér a megfigyeléseihez, kísérleteket végez, hogy ellenőrizze, előrejelzései helytállóak voltak-e. Ha a kísérlet eredményei nem vágnak egybe az előrejelzésekkel, akkor vagy módosítja a modellt, vagy teljesen elveti azt és egy újabbat alkot helyette. Mindez soha véget nem érő kutatáshoz vezet, mert a tudós nem fogadja el a valóságot olyannak, amilyennek látszik. Azt mondják, van egy, a mélyben rejtőző valóság, amely nem látható, és mi meg fogjuk azt találni. Ám mivel nem látható, találgatniuk kell, el kell képzelniük azt, és ez az, amit modellnek hívnak.

Egy modell általában elég jó pontosságú eredményeket ad, és kisebb, egymást követő módosításokkal egyre jobban leképezi a valóságot. Nagy szerencse, hogy a logika matematikának nevezett ága alkalmazható a Természetben. Valahogy a Természet követi a matematika szabályszerűségeit, ami igazi rejtély. Galilei azt írta, hogy a matematika az a nyelv, amit Isten használt, amikor megírta az univerzumot, és a jelek szerint ez tényleg igaz, hiszen az emberi elme által kifejlesztett matematika alkalmazható rá. Bizonyos feltevésekből, és a Természet ismert törvényeiből kiindulva Einstein 200 oldalnyi matematika után képes volt kikövetkeztetni, hogy amikor a fénysugár egy csillag mellett halad el, akkor el kell hajlania, sőt még azt is, hogy mennyire. Húsz évvel később, amikor a

technológia eléggé kifinomulttá vált a kísérletet elvégezéséhez, azt találták, hogy az elhajlás pontosan akkora volt, mint amit ő kikövetkeztetett, ami azt jelenti, hogy az a 200 oldalnyi matematika leképezte a Természetet. De ha azt kérdik, hogy ‘miért képezi le?’, a válasz az lesz, hogy nem tudjuk. Ha az kérdik, ‘miért vannak törvények a Természetben?’, nem tudjuk. Ha azt kérdik, miért van rend a Természetben, nem tudjuk.

Így aztán a tudomány szellemének sajátsága a nagyfokú alázat. Ott kezdődik, hogy azt mondjuk: „Nem ismerjük az igazságot a Természettel kapcsolatban. Vagy egy feltevés, és rájöttem egy módszerre, amivel ellenőrizni tudom, vajon ez a feltevés helyes-e vagy nem, és hogy milyen mértékben helyes.” És így haladt előre a tudomány mindig – elutasítva azt, hogy bárki a tudás kizárólagos birtokosa lehet. Egy kezdő tanuló – rámutatva egy hibára – megkérdőjelezheti Einstein állításait, és Einstein egyetértene vele, megköszönné neki: „Igen, önnek igaza van, hibát vétettem”. Vagyis semmit sem fogadnak el tekintély alapján. A tudomány megköveteli a bizonyítékokat, megfigyeléseket, tesztek és kísérleteket, és az igazságnak olyannak kell lennie, ami mindenhol ugyanaz, és amelyről mindenki meggyőződhet. Természetesen e tudósok olyan területekre korlátozzák tevékenységüket, ahol a megfigyelt jelenségek mérhetőek.

Persze van sok minden az életben, ami nem mérhető – mint amilyen a vallások területe. Ám van egy sor a tudományban rejlő alapérték, amit érdemes megtanulni abból. Egyik ilyen, amint már említettük, az alázat. Nem a tudósok alázatosak, hanem a tudomány az. Bátorítja a megfigyelést, a megfigyelt dolgok ellenőrzését, az ismertnek hitt dolgok megkérdőjelezését, a kételkedést. És az igazság egyforma mindenki számára. Nem létezik amerikai igazság és indiai igazság. Nincs amerikai matematikai és indiai matematika. Vagy magához vonz egy követ a Föld és így létezik a gravitáció törvénye, vagy nem létezik gravitáció. Az nem lehet, hogy létezik az indiaiak számára, de az amerikaiaknak nem. Így hát a tudomány az egész bolygót felölelő tevékenység, ezek között folyó párbeszéd, hiszen a kísérleteket sok országban számos tudóscsoport is elvégezi, olyanok, akik soha nem találkoznak egymással. Ezek leírják és közzéteszik eredményeiket, amiket mindenki elolvashat. A párbeszéd folyamata állandó és a tévedések javítása folyamatosan zajlik.

Így a tudomány globális és minden területen érvényesül. Nem tekinthető egyetlen egyén magántulajdonának sem, és mindenki számára ugyanazt jelenti. Ezek az értékek jelentik a tudományos szellemet. Valamely vita eldöntéséhez nem az erőszakot használják, sem pedig a tekintélyt. Hanem az erőszakmentesség, a párbeszéd szelleme az uralkodó. Ugyancsak elmondható, hogy a tudomány valóban demokratikus terület, amely az együttműködésen, alázaton és kölcsönös tiszteleten alapszik. Lehet, hogy nem minden tudós dolgozik ebben a szellemben, és akkor ők nem is tudósok a szó igazi értelmében, de ideális esetben a tudomány így működik. Sajnos a tudós magáévá teszi ezt a hozzáállást a laboratóriumban, de nem tesz így az életében, sem az otthonában. Krishnamurti egyszer azt mondta: „a tudományos gondolkodásmód része a vallásos gondolkodásmódnak, de a vallásos gondolkodásmód nem része a tudományosnak”. A Természet igazságainak felfedezéséhez elégséges ez a tudományos elme, és ugyanilyen megfontolások érvényesek a vallásos igazságok felfedésével kapcsolatban is. A vallásos igazságok ugyancsak univerzális természetűek, nem különböznek különféle emberek számára. Ez a Teozófiai Társulat mottója is: „Nincs magasabb vallás az Igazságnál.”

Nem vagyunk tudói az igazságnak. Ismeretlen számunkra, de kellő alázattal kutathatjuk, és összevethetjük észleléseinket, hogy ez által felfedezzük az igazságot a magunk számára. A teozófia a bölcsesség keresése, és a bölcsesség egyet jelent a dolgok mélyebb lényegének meglátásával. És pontosan ezt teszik a tudósok is.

A tudományt módszerként tanítjuk, mint olyat, amely azért van, hogy a mi céljainkat szolgálja.

Ám a tudományból a társadalom szolgája lett. Politikusaink mondvacsinált indokok alapján, a józan észnek ellentmondóan, ésszerűtlenül kezdenek háborút, és a tudósok mintegy alkalmazottként segítenek nekik, a kormányoknak ebben. A tudomány megszűnt a társadalom építészé lenni, és a tudósok készülők csak a módszereket és az ismereteket tanulják meg, de nem hatja át őket a tudomány szelleme.

Ugyanez a hiba jelen van a vallás terén is: nem itat át minket a vallás szelleme. Amikor mélyre hatolva valóban a szellemet keressük, fel fogjuk ismerni, hogy az igazi vallásos szellem és a tudomány szelleme nem különbözik egymástól. Valójában olyan nagy tudósok, mint Einstein vagy Schroedinger a tudomány szellemén, a szépségnek a Természetben való meglátásán át jutottak el a vallásos érzülethez. Ha az ember a Földnek vagy az Univerzumnak bármely vonatkozásában – legyen szó az emberi elméről vagy csak egy fáról – igazán elmélyül, lenyűgöző szépségre bukkan. Ha a dolgok mélyére ásunk, az Igazság Szépséggé változik, a Szépség Igazsággá lényegül át, és ez egyben bölcsesség is. A vallás, a tudomány, de önmagunk lényegének felületes ismerete az Ember nagy ellensége. A teozófia az elmélyülést szolgálja, és mit sem számít, hogy milyen területen tesszük ezt. A mélyben ott rejlik a bölcsesség.